

Det er Knutsens fortjeneste, at denne gennemgang af mange teoretikere ikke bliver kedelig og ensformig. For det første indlejres behandlingen af de mange bidrag i grundige og præcise sammenfatninger af den faktiske historiske udvikling. Dermed bliver der ikke blot tale om ren og skær teorigennemgang, men også om en Europa-/verdenshistorie i miniformat. For det andet har Knutsen læst grundigt på sine teoretikere og leverer som oftest friske fortolkninger, der ikke blot læner sig op ad andre fortolkere.

Det er med andre ord en absolut anbefalelsesværdig bog, der fortjenstfuldt retter op på misforståelsen om fagets manglende teoretiske tradition. Jeg har to indvendinger. For det første mangler der en klar vinkel på det store stof, som kan skabe en tydeligere rød tråd i fremstillingen. Den synsvinkel, som faktisk anlægges, nemlig at præsentere "the most salient speculations about relations between states" (s. 2) er for vag og upræcis til helt at fjerne den "og hvad så?"-fornemmelse, man sidder tilbage med til sidst. For det andet sætter fremstillingen af nyere teori - efter 1945 - sig mellem to stole. På den ene side synes den at skulle med for at føre teorigennemgangen up to date; på den anden side har Knutsen ikke så meget nyt at bidrage med om denne periode, og fremstillingen af nyere teori er for kortfattet til at kunne fungere som lærebog. Derimod bør gennemgangen af ældre teoretikere kunne finde indpas i mange IP-pensa; med en paperbackpris på under ti pund er der sandelig valuta for pengene.

Georg Sørensen
Institut for Statskundskab

Tage Kaarsted, *De danske ministerier 1953-1972*, København/Odense: PFA Pension/Odense Universitetsforlag, 1992, 534 s., kr. 250,00.

Tage Kaarsted er ikke bare dansk samtidshistories ubestridte førstemand, han er også langt den mest produktive. I efteråret 1992 forlængede han den lange liste af historiske arbejder og udgivelser med en stor og imponerende, velskrevet og letlæst bog om de danske ministerier i perioden mellem grundlovsændringen i 1953 og EF-afstemningen og Krag's afgang i oktober 1972.

Bogen kan ubetinget anbefales til alle, som vil have indsigt i og klar besked om dansk politik i denne periode og i det særlige Christiansborg-perspektiv, som er Kaarsted's særkende; den vil helt bestemt være værdifuld både for dem, der vil følge den politisk-parlamentariske udvikling i de næsten tyve år, og for dem, der mere systematisk vil studere emner som regeringsdannelser, traditionel dansk parlamentarisme eller ministres karriereforløb.

Og selv om bogen er lang - hovedteksten er på næsten 500 tættrykte sider - er den som sagt yderst velskrevet. Tidligere hed det, at akademikere burde skrive således, at deres produkter kunne læses og forstås af "en interesseret mejeribestyrer på Langeland". Selv om denne erhvervsgruppe ikke længere er

Det er Knutsens fortjeneste, at denne gennemgang af mange teoretikere ikke bliver kedelig og ensformig. For det første indlejres behandlingen af de mange bidrag i grundige og præcise sammenfatninger af den faktiske historiske udvikling. Dermed bliver der ikke blot tale om ren og skær teorigennemgang, men også om en Europa-/verdenshistorie i miniformat. For det andet har Knutsen læst grundigt på sine teoretikere og leverer som oftest friske fortolkninger, der ikke blot læner sig op ad andre fortolkere.

Det er med andre ord en absolut anbefalelsesværdig bog, der fortjenstfuldt retter op på misforståelsen om fagets manglende teoretiske tradition. Jeg har to indvendinger. For det første mangler der en klar vinkel på det store stof, som kan skabe en tydeligere rød tråd i fremstillingen. Den synsvinkel, som faktisk anlægges, nemlig at præsentere "the most salient speculations about relations between states" (s. 2) er for vag og upræcis til helt at fjerne den "og hvad så?"-fornemmelse, man sidder tilbage med til sidst. For det andet sætter fremstillingen af nyere teori - efter 1945 - sig mellem to stole. På den ene side synes den at skulle med for at føre teorigennemgangen up to date; på den anden side har Knutsen ikke så meget nyt at bidrage med om denne periode, og fremstillingen af nyere teori er for kortfattet til at kunne fungere som lærebog. Derimod bør gennemgangen af ældre teoretikere kunne finde indpas i mange IP-pensa; med en paperbackpris på under ti pund er der sandelig valuta for pengene.

Georg Sørensen
Institut for Statskundskab

Tage Kaarsted, *De danske ministerier 1953-1972*, København/Odense: PFA Pension/Odense Universitetsforlag, 1992, 534 s., kr. 250,00.

Tage Kaarsted er ikke bare dansk samtidshistories ubestridte førstemand, han er også langt den mest produktive. I efteråret 1992 forlængede han den lange liste af historiske arbejder og udgivelser med en stor og imponerende, velskrevet og letlæst bog om de danske ministerier i perioden mellem grundlovsændringen i 1953 og EF-afstemningen og Krag's afgang i oktober 1972.

Bogen kan ubetinget anbefales til alle, som vil have indsigt i og klar besked om dansk politik i denne periode og i det særlige Christiansborg-perspektiv, som er Kaarsted's særkende; den vil helt bestemt være værdifuld både for dem, der vil følge den politisk-parlamentariske udvikling i de næsten tyve år, og for dem, der mere systematisk vil studere emner som regeringsdannelser, traditionel dansk parlamentarisme eller ministres karriereforløb.

Og selv om bogen er lang - hovedteksten er på næsten 500 tættrykte sider - er den som sagt yderst velskrevet. Tidligere hed det, at akademikere burde skrive således, at deres produkter kunne læses og forstås af "en interesseret mejeribestyrer på Langeland". Selv om denne erhvervsgruppe ikke længere er

så stor, som da udtrykket blev formet, er meningen jo klar nok, og Kaarsted lever helt op til den gode intention.

Bogen knytter sig i øvrigt snævert til det trebindsværk om de danske ministerier fra 1848 til 1953, som Svend Thorsen skrev de første to bind af (1967, 1972), og som Kaarsted efter Thorsens død færdiggjorde efter den oprindelige plan med et bind om perioden 1929-53 (1977). Traditionen fra disse forgængere inden for denne særlige form for institutionel historie har bestemt såvel stilen - hvor de mere beskrivende og forklarende dele krydres med personlige karakteristikker af personer og begivenheder - som strukturen.

Bogens grundlæggende struktureringsprincip er altså "ministeriet". Danmark havde i den periode, bogen dækker, ni af slagsen. Inden for behandlingen af hvert af disse - for eksempel Jens Otto Krag's andet ministerium fra september 1964 til januar/februar 1968 - følges et nogenlunde fast skema, som også gør det forholdsvis nemt at orientere sig i bogen. Det betyder, at det er muligt at bruge den som opslagsbog (hvad det store personregister og den fylde indholdsfortegnelse også bidrager til).

Fremstillingen af det enkelte ministeriums historie er spændt ud mellem dets tilblivelse og dets afgang, som suppleres med en personlig bedømmelse af den hele indsats. Herimellem biografes nytilkomne ministre, og der redegøres for ressortændringer og personrokader, samtidigt med, at der gives en - stort set - ressortopdelt fremstilling af væsentlige lovgivningsinitiativer og politiske problemkomplekser udvikling og/eller afvikling. Indimellem tages særligt tværgående emner eller sagskomplekser op, inden der slutes af med baggrunden for, at ministeriet gik af - for eksempel valg, sygdom eller dødsfald - og en samlet vurdering af ministeriets og ministrenes virke.

De danske ministerier 1953-1972 vil altså kunne være et meget nyttigt arbejdsredskab for de mange, der ikke har alle de pågældende ministerier og deres indsats på forskellige områder helt present - og det er vel de fleste? Det er også rart at vide, at Tage Kaarsted er i gang med en fortsættelse - det bebudes i hvert fald indirekte et sted i teksten, at der vil komme et bind mere, der dækker tiden efter 1972.

Så langt, så godt. Man kan så spørge, om der ikke er noget at kritisere - eller i hvert fald at diskutere - på de mange sider. Det er der naturligvis, men man skal først og fremmest huske på, at bogen placerer sig i en bestemt stilistisk og fremstillingsmæssig tradition - og med en lidt speciel indfaldsvinkel til sit stof. Det bestemmer meget i bogen, som derfor ikke skal anfægtes. Alligevel er der et par ting, der kan trækkes frem.

Den ene er den måde, hvorpå Kaarsted dokumenterer sit kildegrundlag. Selve hovedteksten er så godt som kemisk rensset for noter og henvisninger, om end man nogle steder af formuleringerne sagtens kan regne ud, hvad kildegrundlaget egentlig er. Bag i bogen finder man så et sæt af henvisninger og noter, der spalte for spalte - hvad der ikke altid er præcist nok - fortæller, hvad det mere specielle kildegrundlag er. Sagen er nemlig, at dele af grundlaget af Kaarsted opfattes som så velkendt - eller oplagt at søge til - at der ikke henvises direkte til det. Det gælder i et vist omfang ministermødeprotokollerne, der

er en central kilde, det gælder *Folketingstidende* og *Folketingsårbogen*, det gælder de almindelige biografiske opslagsværker, og det gælder de store avisers nekrologer over afdøde ministre. Det gør det ikke altid helt nemt at kigge Kaarsted i kortene, hvis man skulle få lyst til det, og det samme er tilfældet, når han trækker på den viden, han selv mellem år og dag har opsamlet ved iagttagelser eller samtaler og interviews med de personer, han skriver om. Noget af det er oplyst under løfte om fortrolighed med hensyn til ophavsmanden, medens andet - rimeligt nok - er interpolationer mellem forskellige aktørudsagn. Men hvad gør den stakkel, der gerne vil vide lidt mere præcist, hvor pålidelige enkeltoplysninger er?

Mediediskussionen om Kaarsteds påstand om, at Per Hækkerups spiritusforbrug var årsag til, at Ekofisk-oliefeltet gik til Norge efter forhandlingerne i 1963 (side 256), illustrerer udmærket problemet. Alle ved jo, at Hækkerup drak mere end mange andre politikere, og Kaarsted har da også flere andre steder i bogen fundet anledning til at trække forholdet frem. Udgangspunktet er altså ikke til diskussion. Men etableringen af den præcise og afbalancerede årsagssammenhæng i denne konkrete situation er ikke dokumenteret ganske overbevisende i bogen, og *derfor* bliver der et spørgsmålstejn tilbage - er det egentlig rigtigt, hvad Kaarsted siger? Meningen med eksemplet er ikke at tage stilling i diskussionen mellem Kaarsted og familien Hækkerup. Det skal kun illustrere, at den valgte form stedvist - men naturligvis langt fra alle steder - skaber nogle problemer; men hvordan kan man vide, hvornår man står med et reelt problem, og hvornår ikke? Heri består den egentlige vanskelighed.

En bog, der som sin hovedstruktur har ministerierne - altså Hedtofts sidste ministerium, H.C. Hansens to, Kampmanns to og Krags tre ministerier samt Baunsgaards ene ministerium - får nemt de pågældende regeringschefer i centrum. Det er af mange grunde naturligt, og det følger vel også til dels af, at ministermødeprotokollerne er et så centralt kildegrundlag. Blandt de fem statsministre er Jens Otto Krag så yderligere den helt gennemgående figur, dels fordi han var med i periodens fem socialdemokratiske regeringer før hans egen, dels fordi et par af de andre - H.C. Hansen og Hilmar Baunsgaard, men vel også Viggo Kampmann - i hvert fald i perioder havde et anstrengt forhold til Krag. Det betyder, at Krag omtales og vurderes mere end nogen anden af de mange politikere, der optrådte på den christianborgske scene i denne periode. Krag er helt klart ikke Kaarsteds helt; det mærker man mange steder. Men hvad er grundlaget for denne vurdering? Som regel andre - engagerede - politikeres opfattelse, og igen kan der være problemer med at vide, om nogle af de farvede opfattelser har fået for stor gennemslagskraft i fremstillingen her. Er Baunsgaard for eksempel en rimelig kilde til vurdering af Krags politiske motiver og adfærd efter 1961, når det klart nok fremgår, at deres forhold siden da var alt andet end godt? Det er nok et uløseligt problem ved fremstillinger af denne type, som af mange grunde ikke kan have et lige godt og lige dækkende kildegrundlag alle steder, men det gør det nødvendigt at sige til de læsere af bogen, der vil gå et eller to skridt videre: Se hele tiden på Kaarsteds kildegrundlag, før du danner dig din egen mening! Under alle omstændigheder er

det en skam, at Kaarsted ikke har haft adgang til Krags privatarkiv, for nu bliver der hele tiden et lille spørgsmålstejn tilbage: Hvor meget ville en inddragelse af dette materiale mon have ændret/nuanceret fremstillingen? Det er i hvert fald en rimelig antagelse - som Kaarsted tilsyneladende deler (s. 497) - at adgang til dette materiale ville have påvirket hans fremstilling og vurdering nogle steder.

Der kan vel også være grund til at nævne, at nogle af vurderingerne og nogle af formuleringerne skal forstås som indlæg i den debat om Vagn Dybdahls biografier af de socialdemokratiske politikere i *Dansk biografisk Leksikon*, som Erik Rasmussen - desværre forgæves - søgte at rejse for en halv snes år siden. På den måde kan nogle af de valgte formuleringer have helt andre adressater end de langelandske mejeribestyrere!

En så stofmættet bog har sikkert nogle småfejl hist og her, men det er nu kun meget få af slagsen, en almindelig gennemlæsning giver anledning til at notere; og på samme måde kan det noteres, at indsatsen for at mindske antallet af trykfejl fra det nu almindelige niveau i danske bøger bestemt har båret frugt: Bogen er næsten totalt fri for trykfejl og lignende, og det er jo efterhånden en sjælden ros for danske bøger. Om det er en trykfejl eller en høflighedsfrase, at den 51-årige Camma Larsen-Ledet bliver kaldt "en yngre kvinde" (s. 333) er derimod ikke til at vide.

Mere påfaldende er det, at et par ting i forbindelse med behandlingen af de ændringer i valgloven, der blev gennemført i 1961 i forbindelse med nedsættelsen af valgetsalderen til 21 år (s. 188) af flere grunde bliver uklare. Kaarsted tager sit udgangspunkt i formuleringen i Grundlovens § 31 om forholdstalvalgmåden, "der skal føres igennem enten i forbindelse med eller uden forbindelse med valg i enkeltmandskredse." Kaarsted får imidlertid grundlovsparagraffen gengivet forkert, og derfor bliver hele sammenhængen uklar og fortolkningen af loven tilsvarende uforståelig. Det fremgår heller ikke, at den pågældende paragraf faktisk kom ind i Grundloven allerede i 1915, hvad der betyder, at eftersætningen er både meningsfuld og rimelig - i modsætning til, hvad Kaarsted synes at mene.

Værre er det, at Kaarsted tilsyneladende glemmer den af de tre spærreregler efter 1953, der krævede, at et parti i hele landet skulle have mindst 60.000 stemmer for at få del i tillægsmandaterne. Det var denne bestemmelse, De Uafhængige et par gange var faldet på, og som også betød, at Retsforbundet røg ud af Folketinget i 1960, og altså ikke de andre krav, som Kaarsted kommer til at give udtryk for. Kravet om 60.000 stemmer svarede den gang til mellem 2.5 og 2.8 pct. af de afgivne stemmer, og de Radikale sørgede for, at det blev sat ned til de to procent, som vi har kendt siden - i øvrigt samtidig med, at kravet om et bestemt stemmegennemsnit i alle tre hovedområder også blev sænket, nemlig til to af tre områder. Alt dette betyder, at fremstillingen af denne ændring i valgloven - som i hvert fald var vigtig for de små partier - bliver noget forvirrende.

Behandlingen af valglovsændringen i 1961 er dog atypisk. Ser man på en række andre eksempler, som jeg i anden sammenhæng har haft anledning til at

beskæftige mig lidt med, såsom H.C. Hansens ageren i 1954/55 omkring godkendelsen af Vesttysklands optagelse i NATO og sammenkædningen mellem denne problematik og afklaringen af mindretalsproblemerne, dannelsen af trekantregeringen i 1957, sagsforløbet i kølvandet på grønlandsskibet "Hans Hedtofts" tragiske forlis i januar 1959, dannelsen af "det røde kabinet" efter valget i 1966 og Krags tilrettelæggelse af sin afgang og overdragelsen af statsministerposten til Anker Jørgensen i oktober 1972, er billedet et helt andet: De er alle eksempler på episoder og begivenhedsforløb, hvor fremstillingen er kort, præcis og helt dækkende.

Det er også spændende, at Kaarsted forsøger at fastholde de træk i udviklingen gennem 1960'erne, som man nu i bakspejlet kan tolke som tidlige udtryk for de sociale spændinger, der for alvor slog ud ved folketingsvalget i december 1973, og hvis vigtigste eksponent er Fremskridtspartiet. Kaarsted er helt opmærksom på problemerne ved denne form for baglæns prognosticering, men der er jo ikke noget galt i at prøve at identificere de elementer i samfundsudviklingen, der peger frem mod et fænomen, der alt for ofte er blevet set i et for kort tidsperspektiv, og som i hvert fald kan fornemmes både ved en analyse af de tre folketingsvalg i 1966, 1968 og 1971 og ved en iagttagelse af andre samfundsmæssige fænomener - også selv om kun få så det dengang.

Men netop ved denne bestræbelse på at finde nogle af de forklaringer, der skal kunne forklare baggrunden for den parlamentariske udvikling i 1970'erne, sprænger Kaarsted sit eget koncept. Den christiansborgske verden kobles pludseligt sammen med verden uden for de tykke mure, strukturelle forklaringer etableres som supplement til de sædvanlige personlighedsmæssige, partitaktiske og parlamentariske forklaringer - og derved bliver spændingen mellem det snævre og det brede perspektiv synliggjort. Og det gør ikke noget - heller ikke, selv om bogen jo ellers bevidst har valgt at placere sig i den ene side af dette spændingsfelt; for netop derved bliver det jo synliggjort, hvad en sådan politisk-institutionel historieskrivning også kan give af viden og indsigt.

Jørgen Elklit
Institut for Statskundskab

Richard Rorty, *Kontingens, ironi og solidaritet*, Århus: Modtryk, 1992, 189 s., kr. 248,00.

Er det muligt at tale om det private og det offentlige uden at forene de to? I det antikke Athen blev personer, der ikke tog del i det offentlige liv, kaldt idioter! Er de det i dag? I *Kontingens, ironi og solidaritet* stiller Rorty spørgsmålstejn ved forsøgene på at forene det private og det offentlige ved hjælp af påstanden om en fælles menneskelig natur. "Det, der er vigtigt for mig, er det, jeg har til fælles med alle andre mennesker". Påstanden om en fælles menneskelig natur angribes fra en grøft, der fremhæver det enkelte menneskes selvfrembringelse.